

KEELESEADUSE AASTAPÄEV

Muljeid kaheksandalt rakenduslingvistika kevadkonverentsilt

23.–24. aprillil 2009 toimus Eesti Keele Instituudis ja Tallinna Ülikoolis järjekordne rakenduslingvistika kevadkonverents „Keelepoliitika ja kultuurimuutused”, mis seekord oli pühendatud keeleseaduse aastapäevale. Esiialgu, konverentsi kavandades, sai silmas peetud 20 aasta tagust tähtsündmust, mil taastatud Eesti Vabariigis võeti keeleseadus vastu 1989. aasta jaanuaris pärast ägedat telgitagust võitlust. Urmas Sutrop (EKI) meenutas aga oma plenaarettekandes „Põhiseadus ja keel” kõigile, kuidas tegelikult andis Eesti esimese keeleseaduse riigivanem Konstantin Päts dekreedina välja 29. oktoobril 1934 ja see avaldati Riigi Teatajas nr 93, 744 (2. XI 1934). See tähendab, et 2009. aasta sügisel võime tähistada Eesti Vabariigi keeleseaduse 75. aastapäeva. Esineja käsitles põhjalikult keelt puudutavate paragrahvide järjepidevust ja arengut kõigis Eesti põhiseadustes, muuhulgas sõna *keel* lisamist põhiseaduse preambulis. Ilmar Tomuski (Keeleinspektsioon) plenaarettekannes „20 aastat Eesti keelepoliitikat” selgitas 20 aastat tagasi vastu võetud keeleseaduse muutmise vajadust. Keeleseaduse ülem mõte on aidata riigil tagada eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimine – kuidas täpselt, see võib eri aegadel varieeruda. 20 aastat tagasi, iseseisva Eesti taastamise aegu keskendus keeleseadus ennekõike eesti keele eluõiguse tagamisele, seaduse rakendamiseks anti välja juhend, mille kohaselt pidi tööks vajalik eesti keele oskus omandatama 1993. aasta 1. veebruariks. Et riigikeele õppimine oli riik-

likult koordineerimata, siis kahjuks see ka ei edenenud. Vene õppekeelega kooli üleminek eestikeelsele õppele on üks võtmeküsimusi olnud juba 15 aastat, kusjuures alles viimastel aastatel saab sellest tõsisemalt rääkida. Uuemal ajal aga on rõhuasetus muutunud: uuendatava keeleseaduse tähelepanu keskmesse on nihkunud eestlaste endi keel: avaliku teabe keel, kirjakeele norm, eestlastest ametnike eesti keele oskus jpm.

Konverentsi peateemat käsitleti ettekanderohkes sektsioonis kahe päeva jooksul, peale selle rahvusvahelises õpikojas „Barcelona vs. Tallinn”. Soomeugri maailma keerulisest keelepoliitikast kõneles vastvalminud dokumentaalfilm „Suguvõsa” (režissöör Mart Taevere, käsikiri Mart Meri ja Mart Rannut), mis linastus konverentsi lõpus.

Tõnu Tender (HTM) rääkis teemal „Eesti keelepoliitikast seadusloome taustal”, analüüsis riigikogu kultuurikomisjoni istungite protokolle, stenogramme, riigikogu ja erakondade avalikku teavet ning eestikeelset ajakirjandust. Peep Nemvalts (TLÜ) analüüsis eesti teaduskeele arendamise ideoloogiat ja tegelikkust. Ta tõi mõtlemapanevaid andmeid, kuidas teaduse nn rahvusvahelistumine on muutunud 2007. aasta andmetel tehakse ingliskeelset teadust 80% emakeeles, s.o valdavalt inglise emakeeles. See tähendab ühtaegu nii muude emakeeltega teadlaste ebavõrdset kohtlemist kui ka enamiku Euroopa teaduskeelte halba olukorda, mille ingliskeelsuse nõue on tekitanud. Ettekanne pakkus ka mitmesuguseid lahendusi. Luule Mizera,

Tiia Tulviste, Enel Lausa (TÜ) ettekande teemaks olid eestlaste ning Eestis ja Venemaal elavate venelaste auto- ja heterostereotüübid. Selgus, et venelasi peetakse eestlastest oluliselt aktiivsemateks, spontaansemateks ning avatumateks suhtlejateks, sellal kui eestlasi paistab iseloomustavat kinnisem ja ilmetum suhtlusstiil. Heinike Heinsoo (TÜ) võrdles eesti- ja soomekeelseid verbaalseid silte, tuues vaimukaid praktilisi näiteid mõlemast keskkonnast ning liigitades neid nii eesmärgi kui ka kasutatud visuaalsete ja keelevahendite järgi. Peeter Pälli (EKI) ettekanne „ÕS-i normingud ja seadus” püüdis mõtestada teatavat vastuolu, et ühelt poolt peab Vabariigi Valitsuse 2006. aasta 7. septembri määruse nr 196 järgi kirjakeele norm „tagama ametliku keelekasutuse ühtluse ja selguse ning suunama avalikku keelekasutust”, teiselt poolt jagab aga eesti keelekorraldus pigem soovitusi kui direktiive. Loreta Vaicekauskienė (Vilnius) tutvustas Läti, Leedu ja Taani sotsiolingvistide ühisprojekti BALSOC, mis püüab poolavatud intervjuude kaudu uurida keelehoiakuid ja võimalusel muuta ülinormatiivset keelekorraldust (eriti Leedus ja Lätis). Püstitatud on küsimused, kas on olemas mingit selget suhet normatiivse ideoloogia ja keelekorralduse ning kõnelejate keelelise (eba)kindluse vahel; mis seos on keelelisel (eba)kindlusel isiku sotsiaalsete tunnustega (iga, sugu, haridus, amet ja keelekasutusoskuse aste); kas keelekasutaja suudab sõnastada „hea keeletarvituse” mõiste ja tuvastada selle näiteid; kas keelekorraldajatel ja keelekasutajatel on ühesugune arusaam keelelisest prestiižist. Anni Oja (TLÜ) ettekanne küsis: „Internetisuhtlus: kas rikub keele või kindlustab selle püsimise?” Autor tõi rohkesti näiteid internetisuhtluse positiivsete külgede kohta ning näis põhjusega usaldavat noorte stiilitunnet, järeldades uuritust, et info-rikkus ja vahetu võimalus mitut laadi teemadel kaasa rääkida pigem arendab

kui rikub žanri- ja keeletunnetust. Krista Kerge (TLÜ) ja Hille Pajupuu (EKI) stendiettekanne „Dialogi loomulikkuse mudel” tutvustas katset viia teise keele oskuse avalik mõõtmine tase-meeksamitel sellele alusele, mis on omane loomulikule kõneleajale ehk eestlasele.

Rahvusvahelises õpikojas „Barcelona vs. Tallinn”, mille korraldas Tallinna Ülikool koostöös Hispaania saatkonna ja Ramon Llulli Instituudiga (Kataloonia), osalesid Eesti ja Hispaania keelepoliitika asjatundjad. Sissejuhatavalt kõneles Mart Rannut (TLÜ), kes iseloomustas õpikoda kui võrdlevat seiret mitme keelekorraldusmõõtmega ja -valdkonna kaupa (vt ka Sirp 24. IV 2009). Vaatluse alla võeti keeleolukord ja -muutused suurlinnades: Tallinna mõõdeti Barcelona keelenähtuste kaudu. Albert Branchadell Gallo (Barcelona) arvas sobivat ka Eestis rakendada Kataloonia kahe ametliku keele mudelit. Seda seisukohta vastustas ägedalt endise ja uue keeleseaduse komisjoni liige Mart Nutt (Riigikogu), pidades kahe maa keelelist olukorda võrreldamatuks. Maade erinevat ajaloolist ja keelelist konteksti rõhutas oma ettekandes ka Mati Hint (TLÜ). Montserrat Cortès (Barcelona) analüüsis psühholoogilisest vaatenurgast väidet, et iga teise keele või mitme keele õppija puhul on igäühe oma keelel ehk esimesel keelel ülisuur mõju. Seda peaks teise keele õppekavades igal juhul arvesse võtma. Llorenç Comajoan (Vic) analüüsis oma kodulinna üliõpilaste suhtumist katalaani keelde. Ülle Rannut (TLÜ) keskendus Tallinna kooliõpilaste keelehoiakutele. Joan Pujolar (Katalaani Avatud Ülikool) käsitles mõtlemapanevalt keele ja üleilmastumise suhet tänapäeva keelte n-ö majandusliku väärtuse kaudu. Tööpajas tekkinud mõtted võeti kokku ümarlauas, mida juhtisid Josep Soler (Hispaania) ja Mart Nutt.

Konverentsi peateema kõrval käsitleti ka muid rakenduslingvistilisi teemasid.

Keelte omandamise ja õpetamise sektsioonis peetud Ingrid Kralli (TLÜ)

ettekannne „Erialase eesti keele õpetamise metoodilisest kontseptsioonist” tugines autori kogemusele Tallinna Ülikoolis erialase eesti keele õpetamisel vene gümnaasiumist tulnud üliõpilastele. Hedi Minlibajeva (TLÜ) tutvustas elava näitematerjali saatel, kuidas lasteaia-õpetaja saab ergutada last teist keelt rääkima. Parimaid tulemusi saavutatakse keelekümbuses, andes lastele kõikides seostes nii palju keelelist stiimulit kui võimalik. Liljana Skopinskaja (TLÜ) ettekannne käsitles kultuuridevahelise kommunikatiivse kompetentsi olulisust keelte õpetamisel, toetudes Euroopa Nõukogu seisukohtadele ning M. Byrami ja D. Lussier’ teoreetilisele raamistikule. Sirje Annik ja Diana Maisla (TÜ) käsitlesid üliõpilaste lõputööde keeleprobleeme, mis ilmnevad rakenduserialade muukeelsetel üliõpilastel teadusteksti kirjutamisel. Elvira Kүүn (TLÜ) tutvustas rahvusvahelise projekti „Multilingual Cities project” raames läbiviidud õpilaste kodukeele uuringut ja selle tulemusi. Eestis, Lätis ja Leedus püüti välja selgitada, mis keel on Baltimaade pealinnades ja segregatiivsetes piirkondades kasutusel kodus ja koolis, mis tasemel vallatakse neid keeli, millest sõltub suhtluskeele valik kodus ja väljaspool perekonnaringi. Maire Kebbinau ja Kai Võlli (Integratsiooni Sihtasutus) tutvustasid keelekümbuse õppekirjanduse koostamise põhimõtteid ja valminud õppekirjandust. Keelekümbuses on olulisel kohal üldõpetuslik tööviis ja Johannes Käisi didaktilised põhimõtted.

Keele ja tõlke sektsioonis peeti neli ettekannet. Keeleteadlane Helena Metslang ja programmerija Erika Matsak (TLÜ) rääkisid sõnajärje arvutianalüüsi katsest, mille eesmärgiks on õppijakeele sõnajärje vealeidja loomine vahekeele korpuse põhjal. Katse käigus on TÜ kirjakeele korpuse ilukirjanduse allkorpuse põhjal koostatud eesti lihtlausete sagedasimate sõnajärjetüüpide esialgsed mustrid, millega teise keele lausete süntaksit võrrelda. Saadud

reeglite kattuvust hinnati spetsiaalselt loodud programmi abil, mis leidis suure tekstimassiivi põhjal saagise ja jäägi. Kavandatav vealeidja märgib veana ära laused, kus väljatöötatud mustrite ühesugused argumendid esinevad teises järjestuses. Annekatrin Kaivapalu (TLÜ) rääkis oma ettekandes „Eesti sõnajärjemallide psühholingvistilisest reaalsusest” eeltutvustatud vahekeele korpuse projekti alusuuringutest, mille eesmärk on korpuse keeletarkvara ja keeletehnoloogilise ressursi arendamise raames välja töötada sõnajärje vealeidja prototüüp. Arvi Tavasti (TLÜ) teema oli „Mis on tõlkimine ja kuidas tuvastada selle headust? Tõlkebüroode seisukohad”. Eristades keelekesket ja instrumentalistlikku tõlkekäsitlust, uuris ta küsitluse abil, kas tõlkebüroode võtmeisikud peavad õigeks sihtkeele elementidele vastete leidmist või väljendab tõlkija sihtkeeles oma suhtlus- taotlust samamoodi nagu autor lähtekeeles, parandades vajadusel ka autori vigu. Triin Lõbus ja Silvi Tenjes (TÜ) analüüsisid interaktiivse diskursuse teooria valguses ilukirjandusliku narratiivi ajakäsitlusi, kasutades võrdluseks hispaaniakeelset originaali ja eestikeelset tõlget (B. Pérez Galdóse „Osatu”, J. Cortázari „Mamma kirjad” ning G. García Márquezi „Armastusest ja teistest deemonitest”).

Sektsioonis „Võrdlev keeleuurimine, suuline keel” peeti neli ettekannet. Otseselt kontrastiivset uurimust esindas neist vaid Piret Piiraja (TÜ) ettekannne „Afiksaaladverbide ruumiline ja aspektilaadne kasutus eesti ja inglise fraasiverbides”. Uurimuse tulemusena selgus, et suure osa eesti ja inglise afiksaaladverbidest saab jagada kahte peamisse rühma: ühed väljendavad ruumiliselt pigem sihtpunkti ja teised pigem suunda. Jelena Kallase (EKI, TLÜ) ettekannne käsitles eesti keele kõige sagedamate liikumisverbide tähenduslikku liigitamist. Eesti liikumisverbide hulgas eristas ta kaks alarühma: liikumisviisi kodeerivad verbid, mis on suu-

natuse/suunamatuse kategooria suhtes neutraalsed, ning liikumissuunda kodeerivad verbid. Larissa Degeli (Narva Soldino Gümnaasium) ettekanne „Naiivne anatoomia ehk inimkeha sisemine ehitus ja funktsioneerimine eesti keele maailmapildis” käsitles seda, kuhu ja kuidas paigutab naiivne maailmapilt siseorganid. Viimasena kõneles Einar Kraut (Eesti Rahvusringhääling) teemal „Suulise keelevormi omapära ja staatus ning keelehoole ringhäälingus”.

Keeletehnoloogia ja keelevara sektisoonis tutvustas Neeme Kahusk (TÜ) semantika töörühma tulemusi eesti keele lihtlause automaatse semantilise analüüsi alal. FrameNeti (Ch. Fillmore'i jt) teoreetilistelt alustelt tõukuva meetodiga on analüüsitud esialgu liikumist väljendavaid lihtlauseid Huno Rätsepa lihtlause tüüpide seast ja ka sõnatähenähtuste ühestatud korpuselt. Kaili Müürisepp (TÜ) rääkis eesti murrete korpusel automaatse süntaktilise märgendamise eripärast võrreldes kirjaliku keele ja argise suulise keele korpusetega. Murdekorpuse kõnevoorud on pikemad ja monoloogilisemad kui suulise keele korpusel, kirjakeele analüüsiks mõeldud tarkvarale tuleb aga murdetekstide tarvis teha täiendusi nii sõnavara kui ka süntaksireeglite osas. Kairi Tamuri (EKI) ettekanne „Etteloetud emotsionaalse kõne pausid” käsitles pauside pikkust kui sünteeskõnes tajutavat emotsionaalsust mõjutavat akustilist parameetrit. TÜ suulise keele töörühma ettekande pidas Mare Koit, kes kõneles infotelefonist kogutud direktiivsetest aktipaaridest (soov ja sellele järgnev info andmine, ettepanek ja sellega nõustumine jmt) Tartu Ülikooli eesti keele dialoogikorpusel. Kadri Kerner (TÜ) kirjeldas probleeme, mis tekkisid eesti Wordneti automaatsel suurendamisel. Ettekanne tõestas, et sarnaste (sünonüümiaprintsiibist lähtuvate) leksikaalsete ressursside vastavus ei ole üksühene ja seetõttu tuleb ka ühest andmestikust teise andmestiku tuletamisse suhtuda ettevaatusega.

Heili Orava (TÜ) ettekanne „Adverbide semantika eesti Wordnetis” püüdis näidata, kuidas semantilise andmebaasi formaati võiksid sobitada semantilised seosed, mis hõlbustaks määrõnade defineerimist. Adverbide eripärana peaks teaurusesse sisestamisel olema võimalik leksikaal-semantiliste suhete abil määrata ka nende tähendusega seotud põhikategooria (aja-, ruumi-, hulga-, seisundikategooria vms).

Lapsekeele sektisiooni esimene esineja Birgit Kaasik (Tallinna Lastehaigla) tutvustas oma ettekandes kaheaastase enneaegselt sündinud lapse kõne arengu taseme hindamist kliinilises praktikas ja selleks kasutatavat Reynelli kõne arengu skaalat. Haiglaolukord, mis ei sarnane väikelapse igapäevase kõnekeskkonna ega suhtlussituatsiooniga, teeb testimise eriti keeruliseks, lisaks raskendavad kõne hindamist enneaegsete laste keskendumisraskused. Kadi Lukanenoki (TLÜ) teema oli „Kiire automaatse nimetamise oskus kui lugemisoskuse prognoosija ning selle erinevus eakohase kõnearenguga ja spetsiifilise kõne- ja keelepuudega lastel”. Lugemisoskus on üks põhioskusi, millele tugineb lapse areng kogu kooliaja vältel ja hiljem kogu elu, seetõttu on vaja lugemisraskust ja selle riski võimalikult vara märgata. Merit Hallapi ja Marika Padriku (TÜ) ühisettekanne tutvustas eestikeelset 5–6-aastaste laste kõnearengu hindamise testi, mis on valminud Eesti Logopeedide Ühingu ja Haridus- ja Teadusministeeriumi koostöös. Testi eesmärk on eristada alakõnega lapsed eakohase kõnearenguga lastest ning anda ülevaade lapse kõnearengu profiilist kõigi kõnevaldkondade kaupa eakaaslastega võrreldes. Astra Schultsi, Kai Kaljumäe ja Tiiu Tulviste (TÜ) ettekandest selgus, missugused on eesti lapse esimesed sõnad, kui suur on sõnavara ja millest see koosneb. Esimese sõna ütlevad eesti lapsed keskmiselt kümnekuuselt ja siis on sagedaimad sõnad *aitäh, nämm-nämm, ema, da-*

daa, ai-ai, anna, mõmm-mõmm, isa ja tita. Aastase lapse sõnavaras on kuni 11 sõna. Tüdrukute ja poiste sõnavaras on kõige suuremad erinevused 13 ja 14 kuu vanuselt, mil tüdrukutel on sõnu ligi kaks korda poistest rohkem. Klaus Laalo (Tampere Ülikool) tutvustas soome varases lapsekeeles esinevaid omadussõnu, milleks on *kuuma* 'kuum', *hyvä* 'hea' ja *paha* 'paha'. Helen Kõrgesaare (TLÜ) ettekanne tutvustas hoidjakeelele omaseid jooni. Hoidjakeel on keel, mida vanemad kasutavad lapsega rääkides, mugandades emakeelt lapse tasemega: laused on lühemad, sõnu korratakse erineva intonatsiooniga jne. Reili Argus (TLÜ) kõneles teemal „Eesti keele aspekti- ja ajakategooria omandamise eksperimentidest ja esmastest tulemustest”. Aspekti- ja ajakategooriaga seotut on nii esimese keele omandamisel kui ka alakõne puhul peetud

üheks keelesüsteemi probleempiirkonnaks. Kõnealuste kategooriate eesti keele jaoks mõeldud omandamiseksperimendid on välja töötatud rahvusvahelise projekti COST A33 raames. Reeli Torn-Leesik ja Sirli Parm (TÜ) tutvustasid eesti lapsekeeles esinevaid kvantoreid *kõik, ükski, mõni, palju* ja *iga*. Eesmärgiks oli vaadata, milliseid kvantoreid lapsed moodustavad poolteise ning viie ja poole aasta vanuses, missugune on laste kasutatavate kvantorite seos sisendkeelega ja millises tähendusfunktsioonis kvantorid lapsekeeles esinevad.

TIINA HALLIK, KRISTA KERGE,
MARGIT LANGEMETS,
HELLE METSLANG,
RENATE PAJUSALU,
JOSEP SOLER, KADRI VIDER